

Potwierdzeniem tak pojętej wiary są pochwały, w których Paweł chwali chrześcijan za ich wiarę i miłość, a więc za postawę płynącą z wiary i objawiającą się we wzajemnej miłości. Chwali więc Tesaloniczan, ponieważ ich „wiara bardzo wzrasta, a miłość wzajemna u każdego obfituje” (2 Tes 1, 3), a także Kolosan (1, 4), Efezjan (1, 15) i Filemona (Flm 4)²⁶.

Współpraca zatem człowieka z wiarą jako darem Bożym polega na podstawie wyrażającej się w miłości, która z kolei zawiera w sobie przyjęcie nauki Chrystusowej głoszonej przez apostołów, zaufanie Bogu, wierność, nadzieję i posłuszeństwo. Postawa taka jest wiarą, która jest dziełem człowieka i stanowi odpowiedź na wiarę — dar Boży²⁷.

Poznań

KS. EDWARD SZYMANEK TChr

²⁶ S. Lyonnet, *Usprawiedliwienie i zbawienie — darami łaski. Problem wiary i uczynków*, w: *Studia Biblijne i Archeologiczne*, Poznań 1963, 172; id., *La vocation chrétienne*, art. cyt., 229—233.

²⁷ Na temat wiary u nas pisali: J. Stępień, *Wiara w ujęciu biblijnym*, w: *W nurcie zagadnień posoborowych*, Warszawa 1970, t. 4, 65—80; A. Jankowski, *Wiara w Piśmie Świętym*, Znak 25 (1973) nr 226—227, 529—540; E. Szymanek, *Wiara w dziełach św. Łukasza*, HD 42 (1973) 203—208, 302—308; id., *Wiara i niewiara w Ewangelii św. Jana*, w: F. Gryglewicz (red.), *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, Lublin 1976, 115—131. Nadto przekład: G. Voss, *Wiara w rozumieniu Nowego Testamentu*, w: *Biblia dzisiaj*, wyd. Znak 1969, 363—386.

O. Tomasz Maria Dąbek OSB

ANIOŁOWIE OPIEKUNAMI KOŚCIOŁA W APOKALIPSIE SW. JANA

WPROWADZENIE

W dzisiejszych czasach Apokalipsa należy do Ksiąg biblijnych budzących szczególne zainteresowanie czytelników. Jej treść to szereg wizji odnoszących się do czasów ostatecznych w sensie ścisłym, a także do czasów ostatecznych w sensie szerszym, które rozpoczęły się z chwilą przyjścia na świat oczekiwanego Mesjasza — Jezusa Chrystusa, a trwać będą do Jego powtórnego przyjścia w chwale. Apokalipsa jest skierowana do Kościoła, zawiera pouczenia o tym jak należy przyjmować kolejne wydarzenia, przez które Pan prowadzi nas do ostatecznego celu. Obecność aniołów w tej księdze należy do charakterystycznych cech reprezentowanego przez nią gatunku li-

terackiego, popularnego zwłaszcza w okresie międzytestamentalnym. Postaramy się prześledzić relacje zachodzące w Janowej Apokalipsie między Aniołami a Kościołem — wspólnotą ludzi, którzy uwierzyli w Chrystusa i są powołani do kontynuowania Jego zbawczego dzieła.

1. PROBLEM ANIOŁÓW SIEDMIU KOŚCIOŁÓW

Zanim zaczniemy rozważać miejsca, w których jest mowa o rzeczywistych aniołach i ich odniesieniu do wspólnoty czy wspólnot wiernych, trzeba ustosunkować się do kwestii aniołów siedmiu Kościołów, o których jest mowa w pierwszych trzech rozdziałach Apokalipsy. Z rozkazu uwielbionego Chrystusa natchniony Wizjoner pisze do nich listy, w których ocenia ich działalność w powierzonych im gminach.

Termin anioł — gr. *ángelos* (hebr. *mal'āk*) nie określa natury aniołów, ale ich funkcję; znaczy tyle, co wysłannik. Na podstawie Objawienia biblijnego wiemy, że aniołowie to „duchy przeznaczone do usług, posłane na pomoc tym, którzy mają osiąść zbawienie” (Hbr 1. 14). Apokalipsa dużo o nich mówi, zasadniczo jednak nie dorzuca nowych danych doktrynalnych, lecz barwnie ilustruje to, co z wcześniejszych tekstów wiemy o aniołach, i jakby przybliża ich czytelnikowi¹.

Natomiast określenie „anioł Kościoła” jest niewolniczym tłumaczeniem rabinistycznego *šeli'ah šibbūr* — wysłany, uppełnomocniony, mający zadanie powierzone przez gminę. Termin powyższy oznaczał głównie zmieniającego się co tydzień lektora w synagodze. W Apokalipsie oznacza człowieka uppełnomocnionego przez Boga, który przewodniczy modlitwie i faktycznie zarządza życiem społeczności wiernych², czyli biskupa — wychowawcę i kierownika gminy³ i zarazem uosobienie gminy chrześcijańskiej, do której św. Jan kieruje swoje pisma.

Znaczne trudności spowodowałyby przyjęcie interpretacji nawiązującej do Dn 10, 13; 12, 1 i apokryfów (Henoch etiopski 85 n; Testament Neftalego hebr. 8 n), gdzie duchy opiekuńcze stoją na czele większych społeczności, są jakby ich aniołami stróżami.⁴ Trudno by-

¹ A. Jankowski, *Apokalipsa św. Jana*, Poznań 1959, 117.

² Por. H. L. Strack, P. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, München 1954, III, 790—792.

³ Por. A. Jankowski, dz. cyt. 119.

⁴ Tę koncepcję przejęli za Orygenesem (Hom. in Num 11, 4; 20, 3n; Hom in Lam 23; De Princip. 1, 8 — za A. Jankowskim, dz. cyt. 296) wszyscy ojcowie greccy, oraz z łacińskich Optat z Milewe, niekiedy św. Ambroży i św. Hieronim, w nowszych czasach zaś P. Th. Calmes, A. Hilgenfeld, O. Holtzmann; J. Lightfoot, W. Milligan,

łoby wytłumaczyć, dlaczego Chrystus zwraca się do aniołów za pośrednictwem człowieka — autora Apokalipsy, co w takim wypadku znaczą groźby i napomnienia, skierowane wyraźnie do ludzi odpowiedzialnych za życie religijne w gminach chrześcijańskich i mających do dyspozycji zwyczajne środki dyscypliny kościelnej, którymi winni się posługiwać dla dobra powierzonych im wspólnot. W normalnym porządku aniołowie nie oddziałują bezpośrednio na ludzi, nie poddają się próbie fałszywych proroków (Ap 2, 2), nie odczuwają lęku ani cierpienia (2, 10), nie mogą wytrwać w wierności do śmierci (2, 10), ponieważ są nieśmiertelni: ich funkcją, jako opiekunów wspólnot, jest otaczanie społeczności kościelnych opieką duchową i reprezentowanie ich przed Panem. Tylko powierzchowne podobieństwo funkcji aniołów siedmiu Kościołów z Apokalipsy do funkcji książąt narodów z Dn 10, 13; 12, 1 może usprawiedliwić zestawienie obok siebie tych tekstów apokaliptycznych Starego i Nowego Testamentu. Tymczasem niezbędne jest wniknięcie w treść wizji i gruntowna analiza tekstu, zwracającego uwagę na konkretne sytuacje w życiu chrześcijańskich gmin.

2. POŚREDNICTWO ANIOŁÓW

W PRZEKAZYWANIU KOŚCIOŁOWI PRAWD OBJAWIONYCH

Preskrypt Apokalipsy brzmi:

„Objawienie Jezusa Chrystusa, które dał Mu Bóg, aby ukazać swym sługom, co musi stać się niebawem, a On wysłuchawszy swojego anioła oznajmił przez niego za pomocą znaków słuźce swojemu Janowi”. (1, 1). Boże słowa skierowane są do społeczności wiernych, sług (*doũłoi*) Boga i Jezusa, za pośrednictwem Jana — proroka Nowego Przymierza (por. 22, 9), któremu z kolei przekazuje je anioł, wysłany przez Jezusa Chrystusa (por. 22, 6. 16). Anioł także wy-

---

G. Kittel (*Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament* I, Stuttgart 1933, 85 n), J. Peschek (*Geheime Offenbarung und Tempeldienst*, Paderborn 1929, 24 n) H. Schlier (H. Gross, H. Schlier, *Die Engel in der Heiligen Schrift*, Leipzig 1961, 51); J. Michl (artykuł w *Bibeltheologisches Wörterbuch*, red. J. Bauer, Graz 1959, 138 n), W. Harrington (*Understanding the Apocalypse*, Washington-Cleveland 1969, 80 n) i J. Massyngberde Ford (*Revelation*, Garden City-New York 1975, 385 n). Podobnie sądzi P. S. Minear (*I saw a new Earth*, Washington-Cleveland 1968, 41 n). Uważa on aniołów za pośrednie ogniwo między Chrystusem i wspólnotą ludzi na ziemi i jakby niebieską reprezentację ziemskich Kościołów. Aniołowie sprawują osobistą kontrolę i rządy nad Kościołami oraz są odpowiedzialni za ich wewnętrzne życie. Skierowanie listów do nich może miało pobudzić uwagę słuchaczy w czasie odczytywanie listów w trakcie liturgii. Całe tłumaczenie wydaje się jednak sztuczne i niezadowolające. Podobnie nie może zadowolić sprowadzenie aniołów do roli jedynie symbolów gmin, jak proponuje P. Häring w: *Die Botschaft des Offenbarung des heiligen Johannes*, München 1953, 43 n.

jaśnia Janowi symboliczne wizje⁵, którymi Niego posługuje się w komunikowaniu ziemi tego, co jest potrzebne żyjącym na niej sługom Bożym do postępowania godnego ich miana i powołania.

Wpływ na postępowanie ludzi powinna wywierać świadomość przyszłych losów, symbolizowanych przez księgę czy księżeczkę⁶, którą w rozdziale 10 Ap przekazuje Janowi potężny anioł. Wizja nawiązuje do Ez 2, 8—3, 9 (por. Za 5, 1—4): mówi o proroczym posłannictwie Jana⁷, analogicznym do zadań proroków Starego Testamentu (por. Jr 1, 10; 25, 30; Dn 3, 4; 7, 10).

Aniołowie są również przewodnikami Jana w wizjach, których akcja przebiega w niebie: zapowiadają i obwieszczają zdarzenia oraz wyjaśniają ich znaczenie. Kolejne teksty, w których coraz mocniej zaznacza się udział aniołów w przekazywaniu wieści o przyszłych losach świata to:

Ap 11, 15 — uroczysta aklamacja w niebie, wieszcząca rozpoczęcie królowania Pana i Jego Pomazańca, wypowiedziana przez „donośne głosy” czterech Zwierząt (aniołów rządzących światem materii)⁸ lub wszystkich mieszkańców nieba — w tym chórów aniołów⁹ na znak trąby jednego z aniołów (11, 15).

14, 6—8 anioł ma do obwieszczenia Dobrą Nowinę i nawołuje wszystkich ludzi, by oddali chwałę Bogu w obliczu nadchodzącego

⁵ Wyraża to w Ap 1, 1 czasownik *esémanen* (oznajmił za pomocą znaków): Objawienie będzie miało formę symbolicznych znaków, tzn. wizji. Już na początku zapowiedziana jest funkcja aniołów określona łacińskim tytułem *angelus interpres*. Por. A. Jankowski, dz. cyt. 136; W. Harrington, dz. cyt., 72.

⁶ Piśmiennictwo judaistyczne wyróżniało cztery rodzaje Ksiąg albo tablic w niebie: 1. Księga życia (lub Księga żyjących) — wykaz tych, którzy są przeznaczeni do życia — por. w Starym Testamencie: Ps 69 (68), 27; 87 (86), 4—6; Księga Boga: Wj 32, 32 n; Ps 56 (55), 9; 139 (138), 16; albo też po prostu Księga: Dn 12, 1; w Nowym Testamencie: Łk 10, 10; Flp 4, 3; Hbr 12, 23; Ap 3, 5; 13, 8; 17, 8. 2. Księga czynów ludzkich — rodzaj kroniki obejmującej całą historię ludzkości oraz dobre i złe czyny poszczególnych ludzi. Por. Ezd 4, 15; Est 2, 23; 6, 1; 10, 2; Iz 65, 6; Dn 3, 12; Ml 3, 16; Ap 20, 12. 3. Księga przeznaczenia ludzi, w której odwiecznie zapisane są cierpienia i radości ich życia (nawiązanie do rodowodu potomków Abrahama — Rdz 5, 1—32; Ps 56 (55), 9; 139 (138), 16). 4. Księga Bożych planów odnośnie do losów świata — Ludu Bożego i pozostałych narodów, Księga prawdy — Dn 7, 10; 10, 21; Ap 5, 1—9; 6, 1—17; 10, 1—10. Por. H. L. Strack, P. Billerbeck, dz. cyt. II, 169—176. Interesujące nas: księga z Ap rozdz. 5 i księżeczka z rozdz. 10 należą do czwartej spośród wymienionych kategorii ksiąg. Inaczej sądzą L. Cerfaux i J. Cambier (*L'Apocalypse de Saint Jean, lue aux chrétiens*, Paris 1955, 55—57) — uważają oni, że księgą, o której mówi Ap 5, 1—9 (14), jest Stary Testament, wypełniony w doskonały sposób i możliwy do zrozumienia tylko dzięki Chrystusowi.

⁷ Por. E. Schick, *Die Apokalypse*, Düsseldorf 1971, 109.

⁸ Por. A. Jankowski, dz. cyt. 169.

⁹ Por. A. Jankowski, dz. cyt. 202 n; W. Harrington, dz. cyt.

sądu. Inny anioł ogłasza upadek Babilonu (14, 8) — stolicy pogaństwa, symbolu siły wrogiej Bożym sprawom.

17, 1 — 19, 10, prorocki opis kary, jaka dosięgnie „Wielki Babilon”; *angelus interpres* wyjaśnia prorokowi poszczególne elementy wizji. Ta nowa rola, typowa dla apokaliptyki (por. Dn 7, 16; 8, 16 n; 9, 21) to przejaw troski Bożej o człowieka powołanego do przekazywania objawionej nauki Kościołowi: anioł jest tu pośrednikiem Bożej miłości i przewodnikiem Wizjonera.

18, 1—2 anioł mający wielką władzę i chwałę (przedstawiciel Boga) obwieszcza upadek Babilonu (jak w 14, 8).

21, 9 anioł ukazuje Janowi Oblubienicę, Małżonkę Baranka i mierzy mury świętego Miasta (21, 15—17).

Wydaje się, że nie można sprowadzić roli aniołów-przewodników do rzędu jedynie elementu gatunku literackiego apokaliptyki, choć ich występowanie jest cechą charakterystyczną tej formy (por. Dn 7, 16; 8, 16 n; 9, 21; Za 2, 6; 5, 1—4; a także Ez od 40, 3 do końca księgi). Ich obecność w Apokalipsie jest też dla nas nośnikiem prawdy teologicznej; przypomnieniem, że aniołowie służą Bogu do przekazywania treści potrzebnych ludziom do zbawienia i opiekują się nimi. Fakt, że ich występowanie jest cechą gatunku literackiego, nie uprawnia jeszcze do odrzucenia ich istnienia czy pełnienia przez nich funkcji pośredników nawet w danym wypadku, choć nie pozwala też twierdzić z całą pewnością o tym, że aniołowie faktycznie brali udział w przekazywaniu objawionej prawdy. Przekonanie o tym, iż rzeczywiście są oni Bożymi posłańcami i tłumaczami, opieramy na odwołaniu się do całości Objawienia biblijnego (por. Sdz 6 i 13; 1 Krl 19 — księgi reprezentujące inny gatunek literacki niż apokaliptyka) i sądzimy, że również apokaliptyka dodatkowo potwierdza tę wcześniej już objawioną prawdę. „Trzeba włożyć wiele wysiłku, aby treść ... wyrażoną w trudnych obrazach i symbolach, odczytać dzisiaj poprawnie. Trzeba teologicznie dopracować znaczenie tych obrazów i symboli”¹⁰, by jak najlepiej zrozumieć to, co Bóg do nas mówi z kart Pisma Świętego.

3. TROSKA ANIOŁÓW O DOBRO SPOŁECZNOŚCI WIERNYCH

Omówiona wyżej funkcja pośredniczenia w przekazie objawienia jest już w pewnym sensie formą opieki, jaką aniołowie roztaczają nad prorokiem, którego posłannictwo jest skierowane do całego Kościoła. W innych tekstach Apokalipsy rola aniołów w dziejach Kościo-

¹⁰ R. Schnackenburg, *Neutestamentliche Theologie — der Stand und Forschung*, Leipzig 1969, 139. Przekład wg art.: L. Mycielski, *Apokaliptyczna szata literacka opisów paruzji Chrystusa z Listów do Te-saloniczan*, „Analecta Cracoviensia” 4 (1972), 147—179, 148.

ła zaznacza się jeszcze wyraźniej, jako posłanych przez obrońców i opiekunów wspólnoty Chrystusowej.

W 12 rozdziale Apokalipsy opisana jest walka aniołów (12, 6) ze Smokiem (Szatanem) w obronie Niewiasty obleczonej w słońce, która ma księżyc pod stopami i wieniec z gwiazd dwunastu na głowie (12, 1). W symbolu Niewiasty ogniskują się rysy indywidualne Matki Mesjasza (Iz 7, 11. 14; Mi 5, 2), spotykane w tradycji prorockiej rysy Małżonki Jahwe — uosobienia społeczności teokratycznej (Oz 2, 19 n; Jr 3, 6—10. 12; Ez 16, 8—14), a także Syjonu (Iz 26, 17; 49, 25) lub Jerozolimy — matki Izraelitów (Iz 66, 7) oraz zbiorowe i zarazem indywidualne rysy Niewiasty z Protoewangelii (Rdz 3, 15 n). W Nowym Testamencie Niewiasta jest kilkakrotnie symbolem Kościoła (J 3, 29 n; 2 Kor 11, 2; Ef 5, 23—32), a Niebieska Jerozolima jest „naszą Matką” (Ga 4, 26)¹¹.

Aniołowie pod wodzą Michała (12, 7) walczą w Bożej sprawie, zwyciężają i ocalają społeczność wiernych oznaczoną przez Niewiastę, zapewniając całkowite zabezpieczenie Jej samej (12, 14) i (wcześniej Jej Potomkowi (12, 5).

Anioł jest wykonawcą Bożego wyroku na Smoka (20, 1—3), by zapewnić Kościołowi długie trwanie (20, 2 — tysiąc lat) w pokoju, — aż do paruzji¹², przed którą na krótko szatan zostanie zwolniony, by w ostatecznej walce ponieść nieodwołalną klęskę.

Aniołowie wspomagają także Kościół jako straż na bramach mesjańskiego Jeruzalem (Ap 21, 12). Wiersz należy do części opisu odnoszącej się do czasów mesjańskich, bezpośrednio po wierszach mówiących o niebieskim Jeruzalem — nowym stworzeniu (21, 1—8). Opis (21, 9—22, 15) wzorowany jest głównie na Księdze Ezechiela, uwzględnia w jednej syntezie zarówno perspektywę doczesną, jak i wieczną Kościoła.¹³ Obecność aniołów na bramach Świętego Miasta podkreśla, że zstępuje ono z nieba, a przypuszczalna rola stróżów nasuwa myśl o możliwych jeszcze niebezpieczeństwach¹⁴. Choć wiele elementów przypomina ostateczne uwielbienie Kościoła, obecna forma Apokalipsy, umiejscowienie części przynajmniej dwóch tekstów naprzemian i ich szczegółowa analiza¹⁵ wskazują na to, że omawiany tekst odnosi się do czasów przed paruzją — do owego „tysiąca lat” (20, 3. 7), kiedy to wpływy szatana są ograniczone, ale jeszcze nie przezyciężone ostatecznie.

¹¹ Por. A. Jankowski, dz. cyt. 205; R. Gutzwiller, *Herr der Herscher*, Einsiedeln—Zürich—Köln 1951, 145—151; L. Stefaniak, *Interpretacja 12 rozdziału Apokalipsy św. Jana*, Poznań 1957, 117 n. 128 n; J. Massyngberde Ford, dz. cyt. 195.

¹² Por. A. Jankowski, dz. cyt. 266.

¹³ Por. Tamże 277.

¹⁴ Por. Tamże 278.

¹⁵ Por. Tamże 277.

Aniołowie troszczą się również o indywidualnych wiernych, czego symbolem jest pieczętowanie wybranych (7, 2 n. 8 por. 9, 4; 14, 1; 22, 4) znakiem przynależności do Boga, stanowiącym jednocześnie znamię ochronne, które też uprawnia do otrzymywania niebiańskiej pomocy¹⁶.

Omówione powyżej przejawy Bożej troski o wybranych, których strzeże On przez swoich aniołów (por. Ps 91/90, 11; Prz 3, 23), ukazują związek Bożych duchów z Jego wiernymi na ziemi i pomoc, jaką ci pierwsi udzielają nam wśród utrapień prowadzących do wiecznego zjednoczenia z nimi i z Bogiem w chwale.

4. WSPÓLNY KULT ODDAWANY BOGU PRZEZ LUDZI I ANIOŁÓW

Oddawanie czci Bogu Stwórcy i Zbawcy jest celem i zadaniem wszystkich stworzeń. W Apokalipsie jest mowa o kilku sposobach oddawania chwały Bogu przez ludzi i aniołów — od takich, w których role obu rodzajów stworzeń rozumnych są rozdzielone, do momentu, gdy razem tworzą one jeden wspólny chór błogosławionych. Aniołowie występują jako starsi bracia ludzi — przekazują ich modlitwy Bogu i w niebie sprawują kult analogiczny do tego, jaki jest odprawiany na ziemi, a który został ukazany Mojżeszowi, by wykonał wszystko według wzoru, jaki zobaczył na górze (Wj 25, 40) — Synaj, ale także z pewnym odniesieniem do nieba; ziemską liturgia miała być odbiciem kultu niebiańskiego.

W Ap 8, 3 anioł przedstawił Bogu modlitwy wszystkich świętych jako wiele kadzideł; dzięki jego pośrednictwu niebieski żar oczyszcza i umacnia modlitwy ludzi, a anioł, pełniący niejako funkcję służebną w tym momencie kultu występuje w roli starszego brata świętych i razem z nim uwielbia Boga. Ten sam symbol modlitwy występuje w 5,8, kiedy to czasie z kadzidłem przedstawiają Bogu cztery Zwierzęta i dwudziestu czterech Starców (aniołowie rządzący czterema żywiołami oraz święci Starego Testamentu, lub aniołowie tworzący jakby radę Bożą (por. Ps 89/88/8) albo też święci reprezentujący Kościół wszystkich wieków)¹⁷.

Wspólna modlitwa aniołów i ludzi w niebie jest opisana głównie w rozdziałach 7 i 19 Apokalipsy. Nieprzeliczony tłum ze wszystkich narodów, odziany w białe szaty (7, 9) naprzemian z aniołami wygłasza pochwalne i dziękczynne doksologie (9, 10 i 12). Tłum ten to odkupieni przez Baranka (7, 14), przychodzący z wielkiego ucisku (tamże), co wskazuje na doczesną fazę Kościoła. W 19, 1—3 wielki

¹⁶ Por. Tamże 179.

¹⁷ Por. Tamże, 166 n. 171; W. Harrington, dz. cyt. 108 n; P. Häring, dz. cyt. 112 nn; J. Peschek, dz. cyt. 57 n; R. J. McKelvey, *The New Temple, The Church in the New Testament*, Oxford 1969, 160. 165.

tlum (najprawdopodobniej złożony zarówno z ludzi, jak i aniołów) w niebie wypowiada radosny hymn uwielbienia dla sprawiedliwości Boga, który osądził Wielką Nierządnicę. Wraz z czterema Zwierzętami i dwudziestu czterema Starcami uczestniczy on w dziele wysławiania Pana i Jego wyroków (19, 6—8).

Podobna scena opisana jest w Ap 14, 1—5: dziewiczy orszak Baranka (obraz niebiańskiej świętości Kościoła na ziemi) śpiewa przed tronem, Zwierzętami i Starcami pieśń, której nie może się nauczyć nikt prócz stu czterdziestu czterech tysięcy wykupionych z ziemi (w. 3), mających na czołach imię Baranka i Jego Ojca (w. 1). Dziewicza czystość czyni ich szczególnie bliskimi aniołom: umożliwia ścisłą liturgiczną jedność stworzenia ludzkiego i anielskiego¹⁸: „aniołowie i odkupieni krwią Baranka, to jakby jedno zgromadzenie modlitewne rozdzielone na dwa chóry, alternatim sprawujące officium divinum”¹⁹.

Łączność ludzi i aniołów w jednym dziele uwielbienia Boga i pełnienia Jego woli, najlepiej wyraża termin „współsługa” (*súndoulos*), dwukrotnie użyty przez anioła do Jana (19, 10; 22, 9), kiedy ̑to anioł przypomina, że pokłon czci należy się tylko Bogu, zaś on sam razem z prorokiem jest Jego sługą. Określenie powyższe bardzo dobitnie wyraża jedność obu rodzajów stworzeń²⁰. Powołanie do oddawania czci Bogu to powołanie kapłańskie: aniołowie są jego uczestnikami (8, 3 nn; Tb 12, 15)²¹ oraz uznają powszechne kapłaństwo wiernych: uzdolnienie ich przez chrzest do oddawania chwały Bogu. — Dlatego anioł nie waha się nazwać siebie współsługą nie tylko Jana — biskupa i proroka; jego braci proroków (charyzmatyków i członków hierarchii kościelnej)²², ale i wszystkich „którzy strzegą słów tej księgi” (22, 9), czyli zwykłych wiernych, pragnących poznawać i zachować skierowane do nich za pośrednictwem Księgi Słowo Boże. Każde rozumne stworzenie jest powołane do osiągnięcia pełni Chrystusowej (Ef 3, 19), czyli pełni miłości Boga i Jego stworzeń. Poprzez dążenie do tej pełni realizuje się równość wszystkich (por. Łk 20, 36) wobec nieskończonego majestatu Boga, powołującego swe stworzenia do udziału we własnym Jego życiu.

¹⁸ Por. D. Mollat, *La liturgia del l'Apocalisse*, w: *L'Apocalisse*, (Studia biblicy pastoralni 2), Brescia 1967, 135—146. 142.

¹⁹ T. Jelonek, *Obraz Syjonu w Apokalipsie i Liście do Hebrajczyków*, „Studia Warmińskie” 12 (1975), 489—494, 491.

²⁰ Por. J. Massyngberde Ford, dz. cyt. 311.

²¹ Por. R. J. McKelvey, dz. cyt. 165; R. Gutzwiller, dz. cyt. 165.

²² A. L pple zacieśnia znaczenie słowa „bracia” (Jana) do charyzmatyków, odwołując się do Ap 18, 20; 1 Kor 12, 10. 28; 13, 12 — *Die Apokalypse nach Johannes, ein Lebenbuch der Christenheit*, München 1966, 173. Wydaje się jednak, że zarówno Ap 19, 9, jak ostatnie określenie z 22, 9 dają w pełni podstawy do rozciągnięcia znaczenia użytego wyrazu na cały Kościół, Por. P. H ring, dz. cyt. 357 n. 413.

Apokalipsa św. Jana ukazuje nam aniołów jako tych, którzy z Bożego polecenia opiekują się Kościołem i poszczególnymi wierzniymi. Liturgia Kościoła często wzywa ich pomocy. Warto w homiliach i katechezach przypominać właściwe zadania aniołów wobec społeczności wiernych oraz uświadamiać ścisły związek, jaki istnieje między nami a naszymi „starszymi braćmi” w niebie.

Kraków-Tyniec

O. TOMASZ MARIA DĄBEK OSB

Ks. Kazimierz Skwierawski

PRZYPowieŚĆ O SYNU MARNOTRAWNYM W INTERPRETACJI TERTULIANA *

Wzmoczone zainteresowanie problematyką sakramentu pokuty — mające swe źródło zarówno w samej, odnowionej formie obrzędu, jak też w oficjalnych wypowiedziach Magisterium Kościoła — zachęca do prób ustawienia całego zagadnienia w nieco szerszym kontekście. Po tej linii idzie niniejsza refleksja, stawiająca sobie za cel ukazanie oryginalności Tertulianowego podejścia do przypowieści o synu marnotrawnym, będącej klasycznym obrazem biblijnym dotyczącym pojednania, oraz zasadniczego wpływu jego koncepcji na sposób odczytania tego ewangelicznego tekstu przez Ojców Łacińskich.

Przypowieść tę podejmuje autor już po swym zbliżeniu do montanizmu w traktacie *O czystości*, w którym namiętnie zwalcza praktykę odpuszczania ciężkich grzechów popełnionych po chrzcie. Zrozumiałym jest więc fakt, iż nie mamy tu do czynienia z izolowanym wykładem przypowieści, lecz jawi się nam ona jako jeden z wielu składników służących autorowi do prezentacji i — przede wszystkim — motywacji zajmowanego przezeń stanowiska w sprawie dyscypliny pokutnej. Sprawia to, iż jego wykład ma charakter wybitnie polemiczny.

---

* Niniejszy tekst jest przeredagowanym fragmentem pracy magisterskiej pt. „Przypowieść o synu marnotrawnym w interpretacji Ojców Łacińskich do św. Augustyna”, pisanej w PAT w Krakowie.